רב פפא אמר במפותה ודברי הכל אביי אמר ביכול להציל באחד מאבריו ורבי יונתן בן שאול היא דתניא [א]רבי יונתן בן שאול אומר [א]רודף שהיה רודף אחר חבירו להורגו ויכול להצילו באחד מאבריו ולא הציל נהרג עליו מאי טעמא דרבי יונתן בן שאול דכתיב [1]וכי ינצו אנשים (יחדו) וגו' [ב]וא"ר אלעזר [ג]במצות שבמיתה הכתוב מדבר דכתיב [2]ואם אסון יהיה ונתתה נפש תחת נפש ואפ"ה אמר רחמנא ולא יהיה אסון ענוש יענש אי אמרת בשלמא יכול להציל באחד מאבריו לא ניתן להצילו בנפשו היינו דמשכחת לה דיענש כגון שיכול להציל באחד מאבריו אלא אי אמרת יכול להציל באחד מאבריו נמי ניתן להצילו בנפשו היכי משכחת לה דיענש דילמא שאני הכא דמיתה לזה ותשלומין לזה (א) לא שנא [ד]דאמר רבא רודף שהיה [ב]רודף אחר חבירו ושיבר את הכלים בין של נרדף ובין של כל אדם פטור מאי טעמא מתחייב בנפשו הוא [ג]ונרדף ששיבר את הכלים של רודף פטור של כל אדם חייב של רודף פטור שלא יהא ממונו חביב עליו מגופו של כל אדם חייב שמציל עצמו בממון חבירו [ד]ורודף שהיה רודף אחר רודף להצילו ושיבר את הכלים בין של רודף בין של נרדף בין של כל אדם פטור ולא מן הדין שאם אי אתה אומר כן נמצא אין לך כל אדם שמציל את חבירו מיד הרודף: אבל הרודף אחר בהמה: תניא רשב"י אומר העובד עבודת כוכבים ניתן להצילו בנפשו מק"ו ומה פגם הדיוט ניתן להצילו בנפשו פגם גבוה לא כל שכן [ה]וכי עונשין מן הדין קא סבר עונשין מן הדין תניא רבי אלעזר ברבי שמעון אומר המחלל את השבת ניתן להצילו בנפשו סבר לה כאבוה דאמר עונשין מן הדין ואתיא שבת [3]בחילול [4]חילול מעבודת כוכבים א"ר יוחנן משום ר"ש בן יהוצדק נימנו וגמרו בעליית בית נתזה בלוד [ה]כל עבירות שבתורה אם אומרין לאדם עבור ואל תהרג [ו]יעבור ואל יהרג חוץ מעבודת כוכבים וגילוי עריות ושפיכות דמים ועבודת כוכבים לא והא תניא [ו]א"ר ישמעאל מנין שאם אמרו לו לאדם עבוד עבודת כוכבים ואל תהרג מנין שיעבוד ואל יהרג ת"ל [5]וחי בהם [ז]ולא שימות בהם יכול אפילו בפרהסיא תלמוד לומר [6]ולא תחללו את שם קדשי ונקדשתי אינהו דאמור כר"א [ח]דתניא ר"א אומר [7]ואהבת את ה' אלהיך בכל לבבך ובכל נפשך ובכל מאדך אם נאמר בכל נפשך למה נאמר בכל מאדך ואם נאמר בכל מאדך למה נאמר בכל נפשך אם יש לך אדם שגופו חביב עליו מממונו לכך נאמר בכל נפשך ואם יש לך אדם שממונו חביב עליו מגופו לכך נאמר בכל מאדך גילוי עריות ושפיכות דמים כדרבי דתניא [ט]רבי אומר [8]כי כאשר יקום איש על רעהו ורצחו נפש כן הדבר הזה וכי מה למדנו מרוצח מעתה הרי זה בא ללמד ונמצא למד מקיש רוצח לנערה המאורסה מה נערה המאורסה ניתן להצילו בנפשו אף רוצח ניתן להצילו בנפשו ומקיש נערה המאורסה לרוצח מה רוצח יהרג ואל יעבור אף נערה המאורסה תהרג ואל תעבור רוצח גופיה מנא לן סברא הוא דההוא דאתא לקמיה [י]דרבה ואמר ליה אמר לי מרי דוראי זיל קטליה לפלניא ואי לא קטלינא לך אמר ליה לקטלוך ולא תיקטול מי יימר דדמא דידך סומק טפי דילמא דמא דהוא גברא סומק טפי כי אתא רב דימי א"ר יוחנן לא שנו אלא שלא בשעת גזרת המלכות [כ] [ז]אבל בשעת גזרת המלכות [כ] אפי' מצוה קלה יהרג ואל יעבור כי אתא רבין א"ר יוחנן אפי' שלא בשעת גזרת מלכות [כ] לא אמרו אלא בצינעא [ז]אבל בפרהסיא אפי' מצוה קלה יהרג ואל יעבור מאי מצוה קלה אמר רבא בר רב יצחק [ח]אמר רב

אפילו

רש"י

רב פפא אמר. הא דקתני אחותו יש לה קנס במפותה קאמר דבת קנסא נמי היא ולהצילה לא ניתן דהא אינה מקפדת: אביי אמר. לעולם באנוסה וכגון דיכול המציל להציל באחד מאבריו של זה שלא ניתן להורגו מעתה ור' יונתן בן שאול היא: ויכול. הנרדף או הרואהו להציל באחד מאבריו ולא הציל אלא בנפשו נהרג עליו: במצות שבמיתה. שהוא מתכוין להרוג את חבירו והכה את האשה הכתוב מדבר: דכתיב ואם אסון יהיה. ואי לא מתכוין להרוג דשוגג הוא אמאי מקטיל אלא לאו ש"מ במתכוין וסתם רוצח ניתן להצילו בנפשו כדאמרינן לעיל [עג.] וזה רודף היה שהיה מתכוין ואפ"ה כתיב דאם לא יהיה אסון שאין כאן חיוב מיתה ענוש יענש דמי ולדות: אי אמרת בשלמא וכו'. כגון שיכול הרואה להציל באחד מאבריו דהוא לא ניתן להורגו הלכך אין כאן מיתה ויענש: אלא אי אמרת וכו'. אמאי יענש הא רודף הוא וניתן להציל בנפשו: דילמא שאני הכא. להכי משלם ואע"ג [ל]דאיכא צד מיתה משום דמיתה לזה ותשלומין לזה המיתה והתשלומין אינן באין לו ע"י אדם אחד שהמיתה באה עליו בשביל חבירו שהיה מריב עמו והתשלומין דבעל האשה הן דאיניש דעלמא הוא הלכך לא מיפטר מתשלומין דהאי משום חיוב מיתה דמיחייב אאידך: לא שנא. אם היה כאן חיוב מיתה אין חילוק להתחייב תשלומין בין שהמיתה באה עליו בשביל בעל התשלומין בין שבאה עליו בשביל אחר פטור: מתחייב בנפשו הוא. ברדיפה זו שהרי ניתן להציל בנפשו ואע"ג דכלים הללו של שאר כל אדם הן דמיתה לזה ותשלומין לזה פטור: ורודף שהיה רודף. אחר חבירו להורגו וזה רודף אחריו להצילו ושיבר את הכלים וכו': סבר לה כאבוה. בעבודת כוכבים דעונשים מן הדין והדר יליף שבת בחלול חלול מעבודת כוכבים מחלליה מות יומת (שמות לא) ומזרעך לא תתן להעביר למולך ולא תחלל (ויקרא יח): נתזה. שם האיש: יעבור ואל יהרג. וחי בהם [מ]ולא שימות בהם: חוץ מעבודת כוכבים וכו'. לקמן יליף לה: בפרהסיא. לקמן [ע"ב] מפרש כמה פרהסיא: לא תחללו. בפרהסיא איכא חלול השם וצריך לקדש את השם וזהו ונקדשתי שמוסר נפשו על אהבת יוצרו: ואהבת את ה' אלהיך. משמע שלא תמירנו בעבודת כוכבים: לכך נאמר וכו'. כלומר תהא אהבתו חביבה לך יותר מכל החביב לך: מה רוצח יהרג ואל יעבור. ואם אמר לו הוי רוצח והרוג את הנפש ואם לאו הריני הורגך יהרג ואל יעבור: סברא הוא. שלא תדחה נפש חבירו דאיכא תרתי אבוד נשמה ועבירה מפני נפשו דליכא אלא חדא אבוד נשמה והוא לא יעבור דכי אמר רחמנא לעבור על המצות משום וחי בהם משום דיקרה בעיניו נשמה של ישראל והכא גבי רוצח כיון דסוף סוף איכא איבוד נשמה למה יהא מותר לעבור מי יודע שנפשו חביבה ליוצרו יותר מנפש חבירו הלכך דבר המקום לא ניתן לדחות: מרי דוראי. אדון עירי ונכרי הוה: מאי חזית דדמא דידך סומק טפי. מי יודע שיהא דמך חביב ונאה [נ]ליוצרך יותר מדם חבירך הלכך אין כאן לומר וחי בהם ולא שימות בהם שלא התיר הכתוב אלא משום חביבות נפשם של ישראל להקב"ה וכאן שיש אבוד נפש חבירו לא ניתן דבר המלך לדחות שצוה על הרציחה: ואפילו מצוה קלה יהרג ואל יעבור. שלא ירגילו העובדי כוכבים להמריך את הלבבות לכך:

ערקתא

תוספות

שלא יהא ממונו חביב עליו. דמדניתן להצילו בנפשו כל שכן דניתן בממונו: קסבר עונשין מן הדין. לא דמי לעונשין מן הדין דאפליגו בה אביי ורבא לקמן בפ' הנשרפין (ד' עו.) (ב) כדפרישית בפרק ד' מיתות (ד' נג: ד"ה השתא) והא דאיצטריכא לעיל חד למעוטי עבודת כוכבים היינו נמי למאן דאמר עונשין ומ"ד אין עונשין הוה משני חד למעוטי בהמה דדמי לעריות ואידך איידי דכתיב נער כתיב נמי נערה:

אפילו

עין משפט נר מצוה

נה א מיי' פ"א מהל' רוצח הלכה יג סמג לאוין קסא טוש"ע ח"מ סי' תכה סעיף א:

נו ב מיי' פ"ח מהל' חובל ומזיק הלכה יד סמג עשין ע טוש"ע ח"מ סימן שפ סעיף ג:

ג [מיי' שם הל' יג]:

ד [מיי' שם הל' יד]:

נז ה ו ז ח מיי' פ"ה מהל' יסודי התורה הלכה א ב ג סמג עשין ה טוש"ע י"ד סי' קנז סעיף א:

◆

מוסף רש"י

ויכול להצילו. ויכול הנרדף להציל עצמו, באחד מאבריו. של רודף כגון לקטע רגלו, ולא הציל. אלא הרגו (לעיל נז.). במצות שבמיתה הכתוב מדבר. שהיה מתכוין להרוג את חבירו (לקמן עט. וכעי"ז כתובות לג.). דכתיב ואם אסון יהיה. שמתה האשה, ונתת נפש תחת נפש. ואע"פ שלא נתכוין אלא לחבירו, ואשמעינן נתכוין להרוג את זה והרג את זה חייב (כתובות לג. וכעי"ז לקמן עט.). מתחייב בנפשו הוא. ברדיפה זו ואפילו אין הורגו, דתנן ואלו ניתנו להציל בנפשו הרודף אחר חבירו להרגו, ונמצא תשלומין וחיוב מיתה באין כאחד (ב"ק קיז:). וכי עונשין מן הדין. מדין ק"ו, דיני ממונות ומצות עשה והלכות עבודה ופסולי קדשים אתה למד מק"ו, אבל לא אזהרות ועונשין (חגיגה יא:). בפרהסיא. יש חילול השם, שיוצא לחוץ ולמידין ממנו לחלל בקדושת השם (ע"ז כז:). למה נאמר בכל מאדך. יאמר החביב שבהן וכל שכן שאינו חביב (יומא פב. וכעי"ז פסחים כה.). לכך נאמר בכל מאדך. מן החביב עליך (ברכות סא:) לפי שלפעמים שזה חביב ופעמים שזה חביב, לכך הוצרכו שניהן לומר אהוב את בוראך יותר מן החביב עליך (פסחים כה.). כי כאשר יקום. בנערה המאורסה כתיב (יומא פב.). וכי מה למדנו מרוצח. כאן לפטור את האונס, דקאמר ליה קרא אין לנערה חטא מות כי כאשר יקום איש, דמשמע כי היכי דהתם אונס פטור הכי נמי פטורה (לעיל עג.) שהוא כמשפט הרוצח כן משפט הדבר הזה (יומא פב.) והלא פירש בה אונס פטור כדכתיב ולנערה לא תעשה דבר (פסחים כה:). הרי זה בא ללמד ונמצא למד. אלא משמע שזה בא ללמד על הנערה ונמצא שנכתב כאן ללמוד הימנה, כלומר נמצא אף למד, דמשום מילי אחריני איתקוש ותרווייהו ילפי מהדדי (לעיל עג.) והכי קאמר כרוצח כנערה שניהן שוין, כמו (ישעיה כד) והיה כעם ככהן, ולא נאמר והיה העם ככהן (פסחים כה:). מה נערה המאורסה. ניתן רשות לרואה שהוא רודף אחריה שיצילנה ממנו בנפשו של רודף, כדכתיב ואין מושיע לה, הא אם יש מושיע לה, צריך להושיעה בכל אשר יכול אפילו בהריגתו, אם אין יכול להציל באחד מאבריו יהרגנו (שם וכעי"ז יומא פב.). מה רוצח יהרג ואל יעבור. אם אמרו לו הרוג חברך ואם לאו אהרוג אותך, יהרג ואל יעבור עבירה זו (יומא שם, וכעי"ז פסחים שם). אף נערה המאורסה. אם יאמרו בעול ארוסת חבירך או תיהרג, יהרג ואל יעבור, אבל היא אינה מצווה למסור את נפשה, דהיא אינה עושה כלום דקרקע עולם בעלמא היא, וראיה לדבר אסתר (יומא שם). ושפיכות דמים גופיה מנלן. דיהרג ואל יעבור (שם פב:). מרי דוראי. מושל עירי (פסחים שם) שלטון של כפר שאני דר שם (יומא שם) דורא, כפר (קדושין ע:). מי יימר דדמא דידך סומק טפי. כלומר מה דעתך למשרי מילתא משום וחי בהם ולא שימות בהם, טעמו של דבר לפי שחביבה נפשן של ישראל לפני המקום יותר מן המצות, אמר הקב"ה תבטל המצוה ויחיה זה, אבל עכשיו שיש כאן ישראל נהרג והמצוה בטילה, למה ייטב בעיני המקום לעבור על מצותו, למה יהיה דמך חביב עליו יותר מדם חבירך ישראל (יומא שם, וכעי"ז פסחים שם) מי יאמר שנפשך חביבה לפני המקום יותר משל זה, דילמא של זה חביבה טפי עליו ונמצא עבירה נעשית ונפש אבודה (פסחים שם).

מסורת הש"ס

א) [לעיל נז.], ב) לקמן עט. כתובות לג., ג) [עמ"ש לקמן עט. על הגליון], ד) ב"ק קיז: [ושם איתא רבה ועי' תוס' כתובות ל: בד"ה רב אשי], ה) [לעיל נד. ושם נסמן], ו) [ע"ז כז:], ז) יומא פה. ע"ז כז: נד., ח) ברכות סא: פסחים כה. יומא פב., ט) [לעיל עג. וש"נ], י) [בכל המקומות אית' רבא וכ"א בשאלתות], כ) להעביר את ישראל מדתם לעבודת כוכבים. [בס"א: בשעת שמד], ל) [צ"ל דאיכא], מ) [ויקרא כב], נ) בס"א: ונראה,

◆

תורה אור השלם

1. וְכִי יִנָּצוּ אֲנָשִׁים וְנָגְפוּ אִשָּׁה הָרָה וְיָצְאוּ יְלָדֶיהָ וְלֹא יִהְיֶה אָסוֹן עָנוֹשׁ יֵעָנֵשׁ כַּאֲשֶׁר יָשִׁית עָלָיו בַּעַל הָאִשָּׁה וְנָתַן בִּפְלִלִים: שמות כא כב
2. וְאִם אָסוֹן יִהְיֶה וְנָתַתָּה נֶפֶשׁ תַּחַת נָפֶשׁ: שמות כא כג
3. וּשְׁמַרְתֶּם אֶת הַשַּׁבָּת כִּי קֹדֶשׁ הִוא לָכֶם מְחַלְלֶיהָ מוֹת יוּמָת כִּי כָּל הָעֹשֶׂה בָהּ מְלָאכָה וְנִכְרְתָה הַנֶּפֶשׁ הַהִוא מִקֶּרֶב עַמֶּיהָ: שמות לא יד
4. וּמִזַּרְעֲךָ לֹא תִתֵּן לְהַעֲבִיר לַמֹּלֶךְ וְלֹא תְחַלֵּל אֶת שֵׁם אֱלֹהֶיךָ אֲנִי יְיָ: ויקרא יח כא
5. וּשְׁמַרְתֶּם אֶת חֻקֹּתַי וְאֶת מִשְׁפָּטַי אֲשֶׁר יַעֲשֶׂה אֹתָם הָאָדָם וָחַי בָּהֶם אֲנִי יְיָ: ויקרא יח ה
6. וְלֹא תְחַלְּלוּ אֶת שֵׁם קָדְשִׁי וְנִקְדַּשְׁתִּי בְּתוֹךְ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אֲנִי יְיָ מְקַדִּשְׁכֶם: ויקרא כב לב
7. וְאָהַבְתָּ אֵת יְיָ אֱלֹהֶיךָ בְּכָל לְבָבְךָ וּבְכָל נַפְשְׁךָ וּבְכָל מְאֹדֶךָ: דברים ו ה
8. וְלַנַּעֲרָ לֹא תַעֲשֶׂה דָבָר אֵין לַנַּעֲרָ חֵטְא מָוֶת כִּי כַּאֲשֶׁר יָקוּם אִישׁ עַל רֵעֵהוּ וּרְצָחוֹ נֶפֶשׁ כֵּן הַדָּבָר הַזֶּה: דברים כב כו

◆

גליון הש"ס

גמ' יעבור ואל יהרג חוץ. עי' סוטה י ע"ב תוס' ד"ה נוח:

◆

הגהות הב"ח

(א) גמ' ותשלומין לזה נ"ב עי' לעיל דף ע ע"ב ובב"ק דף כו ע"א בתוס': (ב) תוס' ד"ה קסבר וכו' כדמפרש בפרק ארבע מיתות: